

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Заскалета Світлана Григорівна

УДК 378.09:338.43:061.1ЄС(043.3)

**ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук**

Вінниця – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Миколаївському національному аграрному університеті, Міністерство освіти і науки України, м. Миколаїв.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України
Сисоєва Світлана Олександрівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач науково-дослідної лабораторії
освітології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Джеджула Олена Михайлівна,
Вінницький національний аграрний університет,
професор кафедри загальнотехнічних дисциплін
та охорони праці;

доктор педагогічних наук, професор
Бідюк Наталія Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри практики іноземної мови
та методики викладання;

доктор педагогічних наук
Кристочук Тетяна Євгенівна,
Рівненський державний аграрний коледж,
голова циклової комісії гуманітарних дисциплін,
доцент кафедри теорії і методики виховання.

Захист дисертації відбудеться 23 вересня 2015 р. об 11 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100 м. Вінниця, вул. Острозького, 32.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий 21 серпня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціально-економічні процеси, які відбуваються в Україні, вимагають стратегічних змін в усіх галузях виробництва. Значною мірою це стосується аграрної промисловості, ефективність функціонування якої забезпечує вирішення проблем якісних продуктів харчування, екології, захисту навколишнього середовища, розвитку сільської місцевості. За таких умов підвищення ефективності професійної підготовки фахівців аграрної галузі є одним із пріоритетних завдань системи вищої сільськогосподарської освіти.

У країнах ЄС здійснено комплекс заходів, які забезпечують ефективність професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інтегрованому міжнародному освітньому просторі. Це стосується, насамперед, удосконалення нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі; посилення інтеграції професійної підготовки фахівців аграрної галузі з наукою і виробничим потенціалом; змін у завданнях професійної підготовки фахівців аграрної галузі; оновлення навчальних програм; впровадження дистанційної форми навчання; підвищення рівня індивідуалізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі засобами сучасних інформаційних технологій.

У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах ЄС та впровадження досвіду аграрної освіти країн Європейського Союзу в Україні.

Нормативно-правовою базою професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні є: Закон України «Про освіту» (1996), Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998), Закон України «Про вищу освіту» (2002), Закон України «Про вищу освіту» (2014), а також Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Концепція організації підготовки магістрів (2010), Положення «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013).

Напрями і динаміку розвитку європейського освітнього простору визначено у Болонській декларації (1999), провідних документах ЄС, як-то: «Європейська стратегія зайнятості» (2000 р.), «Меморандум про неперервну освіту» (2000), «Роль університетів у Європі знань» (2003), «Університети Європи після 2010 року: різноманіття при єдності цілей» (2007), документах, які пов'язані з впровадженням Болонського процесу («Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004), накази Міністерства освіти і науки України: «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (2005), «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» (2007)) тощо.

Важливе значення для дослідження професійної підготовки фахівців аграрної галузі мають праці з філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. О. Кудін, В. С. Лутай, В. О. Огнев'юк); філософії сучасних європейських освітніх концепцій (А. Гофрон, Р. Пітерс).

Значний інтерес для дослідження обраної проблеми викликають праці з історії педагогіки (Л. П. Вовк, О. В. Сухомлинська); проблеми неперервної професійної освіти (С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, С. О. Сисоєва); організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (А. М. Алексюк, С. І. Архангельський, В. І. Бондар, М. Б. Євтух, О. П. Мещанінов, О. С. Падалка, В. В. Сагарда, О. В. Шестопалюк); управління системами підготовки кваліфікованих робітників (І. Л. Лікарчук), розвитку особистості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки (В. В. Рибалко, В. О. Семиченко).

Вивченню різних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців присвячено дослідження таких російських науковців, як: Б. С. Гершунський, К. В. Коробкова, В. В. Краєвський, А. Ю. Кравцова, І. Я. Лернер, В. Д. Шадріков. Визначення тенденцій централізації та децентралізації у професійній підготовці фахівців знайшли відображення у роботах Б. Л. Вульфсона.

Аналіз історії аграрної освіти здійснили С. О. Білан («Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)»), С. С. Падалка («Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. ХХ ст.»), співробітники Національного університету біоресурсів і природокористування України («Становлення і розвиток аграрної освіти та науки в Україні (з найдавніших часів до сьогодення)»).

Проблемі професійної підготовки фахівців аграрної галузі присвятили свої дослідження такі вітчизняні вчені: Л. А. Аврамчук («Проблемність навчання як засіб формування продуктивної пізнавальної діяльності студентів аграрного навчального закладу»), А. А. Бугерко («Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі»), О. М. Джеджула («Теорія і методика графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів»), А. І. Дьомін («Суб'єктивні основи активного навчання. Методи та форми активного навчання при підготовці спеціалістів АПК»), І. В. Ляшенко («Формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм»), Д. О. Мельничук («Вища аграрна освіта: нові підходи»), Н. А. Негруца («Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін») та ін.

Вивчалися також різні аспекти розвитку аграрної освіти, зокрема, наукові основи наступності в системі неперервної аграрної освіти (П. М. Олійник), система ступеневої підготовки фахівців з механізації сільського господарства, принципи професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва (В. М. Манько), теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. І. Свистун), організація самостійної роботи студентів агроінженерних спеціальностей (І. М. Бендера).

Заслуговують на увагу дисертаційні дослідження з економічних наук, а саме: Г. П. Педченка, в якому висвітлено шляхи адаптації вищих аграрних навчальних закладів до підготовки спеціалістів сільського господарства у ринкових умовах, та Є. О. Маруняк щодо впливу глобалізації на розвиток регіонів України. Вагомий науковий доробок з методології порівняльної педагогіки містять праці О. І. Локшиної, Л. П. Пуховської, А. А. Сбруєвої.

Пошук концептуальних підходів до модернізації вищої та професійної освіти в Україні зумовлює зростання наукового інтересу до вивчення досвіду країн ЄС, зокрема Федеративної Республіки Німеччина (Н. В. Абашкіна, С. М. Амеліна, А. Г. Андрощук, В. І. Свистун), Республіки Франція (О. А. Бочарова, С. А. Головка, О. Д. Гущина, М. А. Зверєва, Л. І. Зязюн, К. В. Корсак, Т. В. Мельник, Н. А. Рудницька), Великої Британії (О. В. Волошина, Г. С. Воронка), Фінляндії (Л. М. Ляшенко), Республіки Польща (Л. М. Гриневич, А. В. Каплун, К. Павловський) та інших країн Західної та Східної Європи, які входять до ЄС (Л. М. Ляшенко, О. В. Матвієнко, О. П. Пічкарь, Г. Г. Поберезька, Т. В. Фініков).

Значний інтерес становлять дослідження з проблем професійної підготовки фахівців у країнах Східної Європи Т. М. Десятова («Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття)»), І. М. Ковчиної («Реформування загальної середньої педагогічної освіти в Польщі у 80–90-х роках ХХ ст.»).

Тенденції професійної підготовки фахівців у країнах Західної Європи досліджували А. Г. Кирда («Тенденції розвитку цілей освіти в розвинених країнах світу і Україні (друга половина ХХ століття)»), К. В. Корсак («Стан і головні тенденції розвитку базової профосвіти в Західній Європі»), П. В. Кряжев («Тенденції реформування вищої освіти в країнах Західної Європи»), Г. Г. Поберезька («Тенденції розвитку вищої освіти у країнах Західної Європи та Україні»). Реформуванню професійної освіти у Фінляндії в умовах глобалізаційних процесів присвятила своє дослідження Л. М. Ляшенко. Тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу дослідила Т. Є. Кристопчук.

Організацію підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії досліджувала Н. М. Бідюк («Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів інженерії в університетах Великої Британії»). Проблема розвитку вищої школи у Франції стала у центрі уваги досліджень О. А. Бочарової («Модернізація вищої школи у сучасній Франції»), Л. Л. Головка («Высшее образование Франции: актуальные проблемы и противоречия»). Основні аспекти реформування освіти у Великій Британії розглянуто у дослідженні А. А. Сбруєвої («Тенденції реформування середньої освіти розвинених англійських країн у контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.)»).

Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС висвітлені у працях С. М. Амеліної («Дуальна система аграрної освіти у Німеччині»), О. Д. Гущиної («Основные тенденции подготовки дипломированных специалистов сельскохозяйственного профиля в современной Франции»), А. В. Каплун («Розвиток сільськогосподарської професійної школи у Польщі»).

Незважаючи на значну кількість досліджень з професійної підготовки фахівців аграрної галузі, тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу ще не стали предметом окремого цілісного наукового дослідження. Зокрема, не досліджувалися соціально-економічні передумови становлення та розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах Західної та Східної Європи; тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; напрями використання досвіду та перспективні напрями

співробітництва України з країнами ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Актуальність дослідження обраної проблеми також підсилюється необхідністю вирішення таких суперечностей у професійній підготовці фахівців аграрної галузі, а саме – між:

- розумінням соціальної значущості професійної підготовки фахівців аграрної галузі, необхідністю змін у вітчизняній системі аграрної освіти та недостатнім використанням європейського досвіду в модернізації національної системи аграрної освіти;

- необхідністю впровадження досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах Європейського Союзу в Україні та відсутністю цілісного аналізу європейського досвіду аграрної освіти;

- рівнем аграрної науки та виробництва в Україні та невідповідною їм якістю професійної підготовки фахівців аграрної галузі;

- новими технологіями виробництва продукції сільського господарства, організації аграрного виробництва та їх відображенням у змісті ступеневої аграрної освіти.

Враховуючи євроінтеграційні тенденції розвитку України, наміри щодо приєднання до європейського простору вищої освіти, соціальну значущість забезпечення якості та ефективності вітчизняної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі, відсутність цілісного системного дослідження та практичного впровадження досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу в Україні, темою дисертаційної роботи було обрано: **«Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (до 20.02.07 – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України) за темою: «Інноваційні педагогічні технології підготовки педагога вищої школи» (РК № 0108 U000440); відповідно до наукової теми Миколаївського національного аграрного університету за темою: «Психолого-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців для впровадження освітніх інновацій» (реєстраційний номер 0113U007331).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України 26 квітня 2007 р. (протокол № 4) та узгоджена бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні АПН України 19 червня 2007 р. (протокол № 6).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу.

Предмет дослідження: провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу.

Мета дослідження: на основі цілісного наукового аналізу професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу визначити

провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Вивчити стан дослідження проблеми у вітчизняній педагогічній теорії та за кордоном.
2. Проаналізувати базові поняття та сформулювати концепцію професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу.
3. Виявити соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС.
4. Теоретично обґрунтувати класифікацію країн – членів ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі.
5. Обґрунтувати критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС.
6. Дослідити тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у кожній групі країн ЄС.
7. Виявити загальні, особливі та специфічні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у кожній групі країн ЄС.
8. Здійснити порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в групах країн Європейського Союзу та визначити провідні тенденції для всіх країн ЄС.
9. Визначити напрями використання досвіду Європейського Союзу в модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні та перспективні напрями співробітництва України з країнами ЄС щодо аграрної освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення та висновки: сучасної філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. О. Кудін, В. О. Огнев'юк та ін.); концептуальні положення методології порівняльної педагогіки (М. П. Лещенко, О. В. Матвієнко, А. А. Сбруєва, О. В. Сухомлинська); неперервної професійної освіти (С. У Гончаренко, Р. С. Гуревич, С. О. Сисоєва), зокрема педагогічної (В. І. Луговий, В. К. Майборода); теорії освітніх систем та їхнього розвитку (Т. І. Дмитрієнко, О. В. Олійник); теоретико-методологічні основи професійної підготовки фахівців аграрної галузі (Л. В. Барановська, І. М. Бендера, О. М. Джеджула, А. І. Дьомін, А. В. Каплун, П. Г. Лузан, В. М. Манько, П. М. Олійник, В. І. Свистун); розвиток освітніх систем у Німеччині (Н. В. Абашкіна), Великій Британії (Н. М. Бідюк), Східній Європі (Т. М. Десятов), Європейському Союзі (О. І. Локшина), скандинавських країнах (О. І. Огієнко), країнах Європи (Б. І. Шуневич), а також досліджень зарубіжних учених, які вивчали професійну підготовку фахівців аграрної галузі в країнах ЄС (Д. Альмут (Jering Almut), Цаба Цакі (Csaba Csaki), А. Пападакі-Клавдіанов (A. Papadaki-Klavdianou), дель Мар Дельгадо (del Mar Delgado), Е. Рамос (E. Ramos) та ін.

Методологічна основа дослідження. Стратегія дослідження професійної підготовки фахівця аграрної галузі визначається філософськими положеннями, що розглядають людську діяльність як спосіб існування й розвитку суспільства та окремої особистості. Методологія дослідження представлена на філософському

рівні – положення про нерозривний зв'язок культури й освіти; єдності теорії і практики. На рівні загальнонаукової методології – положення про гуманізацію і гуманітаризацію вищої освіти. На рівні конкретно наукової методології – методологію концептуальні ідеї порівняльної педагогіки з метою аналізу педагогічного досвіду країн Європейського Союзу щодо проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі. На технологічному рівні – методика проведення дослідження тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС із залученням широкої джерельної бази.

Концепція дослідження. Дослідження обраної проблеми базувалось на науково обґрунтованому положенні про те, що професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу розглядається як важлива соціально-економічна складова розвитку країни, ефективний ресурс політичного, економічного та соціального розвитку. Методологічною умовою проведення дослідження є положення про важливість урахування соціальних, економічних і політичних особливостей країн Європейського Союзу, їх впливу на професійну підготовку фахівців аграрної галузі. Провідною концептуальною ідеєю дослідження обраної проблеми є положення про те, що цілісний науковий аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу потребує комплексного застосування таких наукових підходів (системний, цілісний, порівняльний, діяльнісний), які забезпечують вивчення обраної проблеми на міждисциплінарному рівні.

Системний підхід було застосовано для розгляду професійної підготовки фахівців аграрної галузі країн Європейського Союзу, для виявлення загальних, особливих та специфічних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу, зокрема, загальних (які характерні для всіх країн ЄС), специфічних (для окремих груп країн ЄС) та особливих (для окремих країн ЄС), а також для визначення напрямів використання досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі країн ЄС для вітчизняної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Системний підхід забезпечив ефективний структурно-функціональний аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у контексті економічного, політичного та соціального розвитку країн Західної та Східної Європи. Такий підхід використовувався для обґрунтування класифікації країн ЄС щодо подібності систем професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Цілісний підхід було використано для розгляду професійної підготовки фахівців аграрної галузі як системно-інтегрованого об'єкта, що базується на положеннях, суть яких полягає в тому, що цілісність системи не зводиться до простого поєднання її елементів (підсистем), що системні властивості її як цілого не виводяться з кожного елемента зокрема, що взаємозв'язок системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі із соціальним середовищем має відкритий характер і проявляється у змінах як середовища, так і самої системи.

Порівняльний підхід дозволив здійснити аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу загалом і в кожній групі країн зокрема, з'ясувати спільні та відмінні риси у професійній підготовці фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Порівняльний аналіз здійснювався з

метою виокремлення загальних, особливих та специфічних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; для обґрунтування класифікації країн ЄС щодо подібності професійної підготовки фахівців аграрної галузі з метою здійснення об'єктивної оцінки можливостей використання позитивного досвіду країн ЄС у практиці вітчизняної професійної підготовки фахівців аграрної галузі на основі вияву спільного і відмінного, станів, процесів, причин, тенденцій і загальних закономірностей.

Діяльний підхід уможливив: виявити тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; визначити напрями і перспективи співробітництва України з країнами ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі. На засадах діяльного та системного підходів обґрунтовано напрями використання досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі країн ЄС в Україні.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження використано комплекс загальнонаукових методів: *теоретичні* методи: структурний аналіз і синтез з метою визначення основних напрямів дослідження проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі; системно-структурний і системно-функціональний аналіз для виділення структурних компонентів системи професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу, виявлення та обґрунтування тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах ЄС; класифікація та узагальнення з метою виокремлення в процесах і явищах загальних рис груп країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі; порівняльний аналіз для зіставлення змісту понять, що функціонують у європейському та вітчизняному науковому просторі; аналіз та узагальнення для вивчення монографічних досліджень експертів з теорії та практики освіти, вітчизняної і зарубіжної педагогічної, філософської, соціологічної, культурологічної літератури з проблем глобалізації, інтеграції, реформування освіти, толерантності, культуродоцільності та ін.; абстрагування, конкретизація та узагальнення теоретичних положень з метою визначення поняттєвого апарату дослідження; *емпіричні*: метод вивчення нормативно-правової бази щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС, документації; порівняння за однією ознакою, за декількома ознаками; метод дослідної бесіди, переклад автентичної літератури (переклад та уточнення термінів і поняттєвої бази, а також вияв їх аналогів або синонімічної групи однією чи кількома іноземними мовами, зіставлення значення понять у сучасній міжнародній термінології, з урахуванням різного специфічного тлумачення з метою адаптації поняттєвого апарату європейських освітніх систем в українському науковому просторі); опис фактичної інформації з метою аналітичної інтерпретації та вивчення конкретних фактів і явищ; *кількісної обробки результатів дослідження*: групування, таблиці, рисунки з метою реєстрації результатів дослідження.

Джерельну базу дослідження становлять:

- європейські офіційні документи та матеріали: доповіді, рекомендації, резолюції; електронні банки даних, підготовлені інструкціями Ради Європи, ЮНЕСКО, Євростатом, Організація по сільськогосподарському продовольству (FAO – Food Agricultural Organization) та ін.;

– офіційні документи, статистичні дані та матеріали з питань професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу, наприклад, «The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Training for the period 2011-2020» («Про розширення європейського співробітництва в галузі професійної освіти і підготовки кадрів на період 2011–2020 років»);

– положення декларацій, концепцій і рекомендацій міжнародних організацій, законодавчих актів, нормативно-правових документів країн ЄС з питань професійної підготовки фахівців аграрної галузі, її модернізації та інтеграції: законодавчі й нормативні документи країн ЄС, матеріали ЮНЕСКО, що характеризують стан професійної підготовки фахівців аграрної галузі, Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 11 квітня 1997 р.), Конвенція про визнання учбових курсів, дипломів про вищу освіту і вчених ступенів у державах регіону Європи (1979), Болонська декларація (1999), Закон № 60-791 від 2 серпня 1960 р. про професійну і аграрну освіту (Франція), Закон № 84-579 від 9 липня 1984 р. щодо реформ у державній аграрній освіті (Франція), Меморандум з питань неперервної освіти (2000), Хартія основних прав ЄС (2000), «Європейська стратегія зайнятості» (2000); «Конвенція про технічну та професійну освіту (1989);

– матеріали Європейського фонду освіти (Турин), Седефоп (Салоніки) щодо аналізу зарубіжного досвіду оцінки якості професійної освіти;

– нормативно-правові документи урядів СРСР, УРСР, незалежної України (закони, доповіді, резолюції, рекомендації, електронні бази даних): Закон України «Про освіту» (1996), Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998), Закон України «Про вищу освіту» (2002), Закон України «Про вищу освіту» (2014); Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) (1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Закон України «Про внесення зміни до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2009), Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001), Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» (2004). Нормативно-правові документи міністерств і відомств України: Програма розвитку аграрної освіти на період до 2000 року від 5 жовтня 1993 року № 39», «Про кадрове забезпечення системи Мінсільгосппроду України» (від 27 листопада 1995 року № 39), «Про створення Науково-методичного центру аграрної освіти Мінсільгосппроду України» (від 13 лютого 1997 року № 51), «Про впровадження ступеневої системи освіти в аграрних вищих навчальних закладах» (від 17 квітня 1998 року № 119), «Про вдосконалення науково-методичного забезпечення вищих аграрних закладів освіти» (від 14 грудня 1997 року № 104); Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки на період до 2015 року «Європейська стратегія зайнятості» (2000), «Меморандум про неперервну освіту» (2000) тощо;

– архівні документи й матеріали Центрального Державного історичного архіву (6 фондів), Державного архіву Миколаївської області (24 фонди), наукові фонди Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського;

– матеріали зарубіжних періодичних педагогічних видань (2013–2014 рр.): «European Journal of Teacher Education» («Європейський журнал педагогічної освіти»), «International Journal of Environmental & Science Education» («Міжнародний журнал екологічної та природничої освіти»), «Studying Teacher Education» («Дослідження у педагогічній освіті»), «Teaching Education» («Педагогічна освіта»), (1996–2011 рр.): «Technical and Vocational Education and Training» («Технічна і професійна освіта та підготовка»), «Cedefop Panorama» («Панорама Cedefop»), Food Agricultural Organization (FAO);

– монографічні та інші наукові праці зарубіжних учених щодо досліджень у галузі професійної підготовки фахівців аграрної галузі 1995–2010 рр.: дель Мар Дельгадо та Едуардо Рамос (del Mar Delgado & Eduardo Ramos), Джонасон Джон Торфі (Jonasson Jon Torfi), Лаугло (Lauglo), Маклін (Maclean), Руперт (Rupert), А. Пападакі-Клавдіанов (A. Papadaki-Klavdianou), О. Менкісоглу-Спіроуді (O. Menkisoglou-Spiroudi), Е. Цакірідов (E. Tsakiridou), Юте Хіппак Шнейдер (Ute Hippach-Schneider), Мартіна Крауз (Martina Krause), Крістіан Вул (Christian Wool), Василей Вретаков (Vassileia Vretakou), Панайотіс Роузес (Panagiotis Rouseas), Мартін Маес (Martine Maes) та офіційні документи щодо діяльності Європейського Союзу (General Report on Activities of the European Union) та ін.;

– українсько-польські наукові видання, матеріали і тези наукових конференцій з проблем професійної підготовки фахівців, що проводилися вітчизняними і зарубіжними науковими організаціями: «Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції» (2009 р.);

– наукові розвідки вітчизняних учених з проблем розвитку освіти в країнах Європейського Союзу (Т. М. Десятов, М. П. Лещенко, І. О. Локшина, А. П. Максименко, О. В. Матвієнко, О. І. Огієнко, Л. П. Пуховська, А. А. Сбруєва);

– освітні портали провідних педагогічних закладів країн ЄС;

– результати спостережень та участь у міжнародних конференціях; всеукраїнських конференціях з проблем професійної підготовки фахівців;

– праці зарубіжних дослідників, присвячені сучасним процесам змін у системі професійної підготовки фахівців у країнах Європи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше обґрунтовано* критерії класифікації країн ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі (соціальний, економічний, політичний) та на їх основі виокремлено дві групи країн ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі: країни Західної Європи (Данія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Італія, Ірландія, Іспанія, Португалія, Греція, Франція, Німеччина, Великобританія) та Східної Європи (Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Болгарія, Румунія); *виявлено* соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; *обґрунтовано* критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС (освітньо-організаційний; інтеграції навчання, науки і виробництва; фінансово-економічний); *визначено* тенденції (загальні, особливі, специфічні) професійної підготовки фахівців аграрної галузі для кожної групи країн ЄС; *здійснено* порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної та Східної Європи; *визначено* провідні тенденції професійної

підготовки фахівців аграрної галузі для всіх країн ЄС (розвиток нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі; співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища); *визначено* напрями модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні з урахуванням досвіду Європейського Союзу, найважливішими з яких є: оптимізація кількості аграрних університетів; створення університетських центрів дистанційного навчання; розширення форм організації дистанційного навчання за рахунок розробки індивідуальних навчальних програм; поширення процесів кооперації та інтеграції; зближення навчання з виробництвом; проведення наукових досліджень за участю фермерів; підтримка проектів співробітництва між вищими навчальними закладами; перспективні напрями співробітництва в галузі аграрної освіти між Україною та країнами Європейського Союзу, найважливішими з яких є: співпраця між університетами, участь у міжнародних освітніх та наукових програмах і проектах, обмін студентами та викладачами; *удосконалено* навчальні програми з профільних предметів та гуманітарного циклу, навчальні програми з дисциплін, які викладаються англійською мовою; положення про закордонну практику студентів аграрного університету; *подальшого розвитку* набули наукові положення щодо розвитку вітчизняної професійної підготовки фахівців аграрної галузі відповідно до європейських освітніх стандартів.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що здійснено класифікацію базових понять, що складають науковий тезаурус дослідження обраної проблеми, а саме: поняття, що розкривають функціонування освітніх систем країн Європейського Союзу; поняття, що розкривають особливості професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу; поняття, що розкривають специфіку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; проаналізовано зміст англійських термінів, зокрема таких, як: «дистанційне навчання» (distance learning), «дистанційна освіта» (distance education), «коледж подальшої освіти» (college of further education), «технологічний коледж» (college of technology), «міжнародний бакалавріат» (International Baccalaureate, IB), «магістр з інженерії у сільському господарстві» (Master in Engineering in Agriculture), «магістр з управління земельними ресурсами та лісовим господарством» (Master in Engineering in Land and Forest Management), «магістр з інженерії в хімії та біохімії» (Master in Engineering in Chemistry and Biochemistry), «магістр з інженерії технології навколишнього середовища» (Master in Engineering in Environmental Technology), «магістр з генної та клітинної біотехнології» (Master in Engineering in Cell and Gene Biotechnology); здійснено порівняльний аналіз змісту базових понять дослідження в україномовному та європейському науковому просторі, зокрема таких понять, як: «сільськогосподарська освіта та підготовка» (agricultural education and training), «професійна підготовка» (professional training, vocational training), «фахівець аграрної галузі» (specialist of agrarian industry), «зміст аграрної освіти» (content of agricultural education), «тенденції» (tendencies), «післядипломна аграрна освіта» (post-qualifying agrarian education); «розвиток сільського господарства та сільської

місцевості» (agricultural and rural development); «розширена освіта» (extensional education), «дистанційне навчання» (distance learning), «дистанційна освіта» (distance education), «освіта упродовж життя» (life-long learning), «розвиток сільськогосподарської політики» (evolution of agricultural policy), «політика навколишнього середовища» (environmental policy). Введено у науковий обіг такі поняття: «розширена освіта» (extensional education: agricultural extension, non-agricultural extension, rural extension), «професійна ідентичність» (professional identities), «міжпрофесійні навчання» (interprofessional learning (IPL)). Встановлено змістові зв'язки між поняттями, які використовуються у вітчизняному та європейському науковому просторі, що складають науковий тезаурус проблеми професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу; теоретично обґрунтовано критерії класифікації країн ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі та критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено і впроваджено: навчально-методичний комплекс із професійної підготовки фахівців аграрної галузі, який включає наукове видання «Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу», монографію «Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу» для наукових працівників, керівників вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, магістрів, навчальний посібник «Англійська мова» (з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, лист № 1/11-5622 від 05 липня 2011 р.) для студентів сільськогосподарських спеціальностей вищих аграрних навчальних закладів); програми курсів «Іноземна мова професійного спілкування»; методичні матеріали для проведення практичних занять з навчальних дисциплін «Іноземна мова професійного спілкування» (що включають модулі «Сільське господарство Великої Британії», «Аграрна освіта у Великій Британії», «Мої наукові інтереси», «Співробітництво України з іншими країнами», «Аграрна освіта країн, мова яких вивчається»), «Наукові комунікації» для студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів аграрної освіти.

Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні, а саме: для розробки нормативних і законодавчих документів з питань професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні; в теоретичних та експериментальних дослідженнях з теорії та методики професійної освіти, а також у практичній роботі закладів системи сільськогосподарської освіти, післядипломної освіти та перепідготовки; для розробки нових і оновлення існуючих навчальних курсів, методичних рекомендацій для навчання дисциплін гуманітарного циклу: загальної педагогіки, педагогіки вищої школи, історії педагогіки, порівняльної педагогіки, іноземної мови професійного спрямування, для розробки варіативної та базової складової навчального плану із проблеми професійної підготовки та з предметів, які викладаються у вищих навчальних закладах сільськогосподарської освіти, при підготовці студентів до проходження закордонної практики, а також для участі у міжнародних програмах студентів та викладачів вищих закладів сільськогосподарської освіти.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Миколаївського національного аграрного університету (Довідка № 2044 від 25.10.2013 р.), Херсонського державного аграрного університету (Довідка № 76-13/11 від 12.09.2013 р.), Білоцерківського національного аграрного університету (Довідка № 01-12/1125 від 19.12.2013 р.), Уманського національного університету садівництва (Довідка № 20-06/1085 від 10.12.2013 р.), Подільського державного аграрно-технічного університету (Довідка № 71-01-773 від 31.12.2013 р.), Луганського національного аграрного університету (Довідка № 01/284 від 31.01.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації результати одержані самостійно. В опублікованому науковому виданні у співавторстві з С. О. Сисоєвою «Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу», «Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу (друге видання, доповнене та виправлене) особистий внесок дисертанта полягає в аналізі документів Європейського Союзу, які стосуються неперервної професійної освіти: розділи «Право на навчання та освіту у міжнародному законодавстві», «Європейська стратегія зайнятості: інвестування в людей», а також аналізі документів, які стосуються ключових умінь у процесі навчання упродовж життя. У навчальному посібнику «Англійська мова» для студентів вищих навчальних закладів аграрної освіти, опублікованому у співавторстві з викладачами Миколаївського національного аграрного університету, дисертанту належить перший розділ, в якому розроблені теми «Сільське господарство Великої Британії», «Співробітництво України з англійськими країнами», що включають відомості про країни, мова яких вивчається, спрямовані на розвиток мови професійного спілкування.

Ідеї співавторів у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на 42 науково-практичних і науково-методичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Науковий потенціал світу 2004» (Київ, 2004), Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції» (Київ, 2005), «Мова і культура» (Київ, 2006), «Педагогічна освіта в контексті євроінтеграційних процесів» (Миколаїв, 2008), «Ольвійський форум – 2008: стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, 2008), «Ольвійський форум – 2011: стратегії України в геополітичному просторі» (Ялта, 2011), «Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози» (Умань, 2011), «Іноземні мови як засіб реалізації міжпредметних зв'язків у підготовці майбутніх аграріїв» (Біла Церква, 2012), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2012), «Тенденції сучасної науки» (Гданськ, Республіка Польща, 2013), «Вплив наукових досліджень» (Бидгощ, Республіка Польща, 2013), «Наука – від теорії до практики» (Сопот, Республіка Польща, 2013), «Перспективи розвитку наукових досліджень у XXI столітті» (Щецин, Республіка Польща, 2013), «Теоретичні і практичні наукові інновації» (Краків, Республіка Польща, 2013), «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» (Переяслав-Хмельницький, 2013); *всеукраїнських* – «Інформаційні технології в системі підготовки фахівців у вищій школі. До 60-річчя Київського національного лінгвістичного університету» (Київ, 2008), Причорноморська

регіональна науково-практична конференція професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 2008), «Неперервна педагогічна освіта: сучасні парадигми та технології реалізації» (Київ – Хмельницький, 2009), «Актуальні проблеми сучасної вищої школи у контексті Болонського процесу» (Миколаїв, 2009), «Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика» (Миколаїв, 2010), Всеукраїнська науково-практична конференція МНУ імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, 2011), «Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти» (Київ, 2011), «Англійська мова в контексті сучасних наукових парадигм» (Херсон, 2011), «Комунікативно-когнітивний підхід до викладання філологічних та психолого-педагогічних дисциплін» (Євпаторія, 2012), «Актуальні проблеми підготовки майбутнього фахівця» (Миколаїв, 2012), «Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства» (Кременчук, 2012); *регіональних та міжвузівських* – «Могилянські читання» (Миколаїв, 2001), «Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку» (Миколаїв, 2001), «Могилянські читання» (Миколаїв, 2002), Перша Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (2005), «Шляхи покращення комп'ютеризації навчального процесу та підвищення якості підготовки спеціалістів для АПК» (Миколаїв, 2006), Причорноморська регіональна науково-практична конференція професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 2006), «Якість підготовки фахівців в умовах інноваційної перебудови української освіти» (Миколаїв, 2007), «Якість підготовки фахівців в умовах інноваційної перебудови української освіти» (Миколаїв, 2007), «Лінгвістичні дослідження спеціального тексту» (Одеса, 2008), Причорноморська регіональна науково-практична конференція професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 2008), «Мова і культура» (Київ, 2009), «Освіта для інформаційного суспільства» (Київ, 2012), Причорноморська регіональна науково-практична конференція професорсько-викладацького складу (Миколаїв, 2011), «Професійна підготовка фахівців в країнах Європейського Союзу: аналіз, досвід, використання» (Миколаїв, 2012), «Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти» (Київ, 2013); *на засіданнях* кафедри іноземних мов Миколаївського національного аграрного університету.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему: «Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів сільськогосподарських інститутів (за матеріалами вивчення іноземних мов)» (спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) була захищена у 2000 році. Матеріали та результати кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 62 наукових працях, у тому числі: 1 одноосібній монографії, 25 одноосібних статтях у провідних фахових виданнях України, 4 статтях у зарубіжних періодичних виданнях, 24 статтях у збірниках матеріалів конференцій, 5 статтях у виданнях матеріалів конференцій Республіки Польща, 2 наукових виданнях у співавторстві, 1 навчальному посібнику з грифом Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України (у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 460 сторінок, основний зміст викладено на 420 сторінках. Список використаних джерел містить 557 найменувань (у т.ч. 24 архівні справи), з них 208 зарубіжних джерел англійською, болгарською та польською мовами. Робота містить 16 таблиць на 16 сторінках, 1 рисунок на 1 сторінці та 12 додатків на 56 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження обраної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, концепцію та методи дослідження, його методологічну і теоретичну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення; особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі – *«Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах ЄС як об'єкт дослідження»* – розглянуто соціально-економічні умови розвитку системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; проаналізовано проблему професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у педагогічній теорії; охарактеризовано базові поняття та подано концепцію дослідження професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу; обґрунтовано класифікацію країн ЄС щодо подібності професійної підготовки фахівців аграрної галузі та критерії їх порівняння.

Соціально-економічними умовами розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС визначено: вступ до ЄС країн з перехідною економікою; вирівнювання економічного розвитку країн Східної Європи до рівня Західної; зміни у структурі зайнятості населення; потреба у розвитку сільських регіонів; маргіналізація сільської місцевості; вплив технологічного процесу на зростання економіки; економічне зростання країн ЄС; підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців; підвищення соціальної значущості особистості (трудової, професійної, рольової), яка забезпечує конкурентоспроможність фахівців аграрної галузі на ринку праці; перетворення освіти в прибуткову сферу фінансових інвестицій. У розділі розкрито їх зміст.

Показано, що професійна підготовка фахівців аграрної галузі країн ЄС розвивається разом із суспільством і відображає періоди його розвитку. Розвиток аграрної освіти зумовлений внутрішніми чинниками, такими, як національні традиції, історичним та економічним розвитком окремих країн і зовнішніми чинниками глобалізації економіки.

Виокремлено чинники, пов'язані з розвитком сільського господарства та його галузей, що впливають на професійну підготовку фахівців аграрної галузі, а саме: соціальні (професійний престиж, ступінь задоволення потреб ринку праці та участь соціальних партнерів у професійній підготовці фахівців аграрної галузі, соціально-економічні очікування фермерських родин), економічні (економічний розвиток країни, розвиток сільського господарства, фінансування закладів сільськогосподарської освіти, світові торгівельні правила, розвиток Спільної

сільськогосподарської політики ЄС (ССП), розвиток продуктивності та технічний розвиток), політичні (підтримка на державному рівні аграрної галузі, а також фахівців аграрної галузі, міжнародні аспекти професійної підготовки фахівців аграрної галузі, розвиток у політиці навколишнього середовища, угоди у сільському господарстві, про соціальне партнерство у сільському господарстві на рівні ЄС).

Аналіз проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у педагогічній теорії показав, що означена проблема розглядалася у таких аспектах: формування продуктивної пізнавальної діяльності студентів аграрного навчального закладу; організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі; теорія і методика графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів; методи та форми активного навчання при підготовці фахівців агропромислового комплексу; формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм; нові підходи у вищій аграрній освіті; формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін; наукові основи наступності в системі неперервної аграрної освіти; система ступеневої підготовки фахівців з механізації сільського господарства; принципи професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва; теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності; організація самостійної роботи студентів агроінженерних спеціальностей; аграрна освіта в окремих країнах Європейського Союзу.

Визначено базові поняття та сформовано концепцію дослідження тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Здійснено класифікацію базових понять, що складають науковий тезаурус дослідження обраної проблеми, а саме: поняття, що розкривають функціонування освітніх систем країн Європейського Союзу; поняття, що визначають особливості професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу; поняття, що розкривають специфіку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Зокрема, до останньої групи віднесено такі поняття: аграрна освіта, форми аграрної освіти, дорадчі служби, розширена освіта, фахівець аграрної галузі.

Поняття «тенденція» у наукових дослідженнях трактується як категорія порівняльної педагогіки, яка все більше перетворюється на базову і яка трактується не лише з позиції виявлення напрямку руху, а й у контексті сутності якісних змін, що відбуваються під час цього руху (О. І. Локшина). У дисертації поняття «тенденція» розглядається як напрям професійної підготовки фахівців у контексті освітніх, наукових, соціальних, культурних змін у динамічному суспільстві.

Методологія дослідження розкрита на чотирьох рівнях (філософський, загальнонауковий, конкретно науковий, технологічний).

Концепція дослідження обраної проблеми ґрунтується на системному, цілісному, порівняльному, діяльнісному підходах. У розділі розкрито їх зміст.

У процесі дослідження обґрунтовано класифікацію країн ЄС щодо подібності професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Критеріями класифікації за подібністю обрано: соціальний, економічний, політичний. За такими критеріями

було виділено дві групи країн: країни Західної Європи (Данія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Італія, Ірландія, Іспанія, Португалія, Греція, Франція, Німеччина, Великобританія) та країни Східної Європи (Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Болгарія та Румунія).

Обґрунтовано критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС: освітньо-організаційний (мережа навчальних закладів, форми навчання), фінансово-економічний (рівень фінансування з боку держави, участь у міжнародних програмах і проектах), критерій інтеграції навчання, науки і виробництва (творче співробітництво з науковими установами, підприємствами, бізнес структурами).

У другому розділі – *«Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи»* – проаналізовано професійну підготовку фахівців аграрної галузі Федеративної Республіки Німеччина; особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі Французької Республіки; професійну підготовку фахівців аграрної галузі Королівства Данія та Великої Британії; специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інших країнах Західної Європи (Фінляндія, Ірландія, Греція, Іспанія, Італія, Норвегія, Бельгія, Португалія, Голландія); визначено тенденції (загальні, особливі, специфічні) професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи.

Аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах Західної Європи показав, що у Німеччині налічується більш ніж 220 професійних сільськогосподарських шкіл та коледжів, в яких навчається близько 6 тис. студентів. Професійна підготовка здійснюється на 42 факультетах вищих закладів аграрної освіти, у тому числі: факультеті сільськогосподарських наук та садівництва, лісогосподарських факультетах, факультетах наук про харчування та технологію виробництва продуктів харчування, факультетах ветеринарної медицини університетів країни, у Вищій ветеринарній школі Ганновера, відділеннях аграрних та лісогосподарських наук вищих шкіл прикладного напрямку, у 2 інститутах Товариства ім. Макса Планка, 2 центрах Товариства Гельмгольца, у 8 інститутах Наукового товариства ім. Готфріда-Вільгельма Лейбніца, 7 Федеративних науково-дослідних інститутах Федеративного міністерства з продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів, у 31 науково-дослідному інституті федеративних земель. Міністерством продовольства, сільського і лісового господарства передбачено підготовку кадрів для сільськогосподарської галузі за 12 спеціальностями.

Німеччина характеризується чотирирівневою системою професійної підготовки фахівців аграрної галузі: дуальна система підготовки (сільськогосподарське учнівство та професійні школи (Geselle (підмайстер)), коледжі (Berufsfachschulen), університети з прикладних наук (Fach-hochschulen, Polytechnikum), університети. Характерною особливістю для системи професійної освіти у Німеччині є дуальність професійного навчання. Така організація підготовки фахівців сприяє скороченню термінів навчання майбутніх бакалаврів, підвищенню рівня їхньої практичної підготовки, формуванню й розвитку у них ключових компетенцій. Разом з дуальною системою професійної підготовки фахівців існують і спеціалізовані навчальні заклади професійної освіти з денною та заочною формами

навчання. Особливістю німецької системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі є: концентрація й інтеграція освітніх ресурсів; введення навчальних програм англійською мовою; існування гнучкої системи оплати за навчання і заохочення талановитої молоді до навчально-пізнавальної та наукової діяльності; тісний зв'язок процесу навчання з практикою; співробітництво університетів із міжнародними концернами й іноземними дослідницькими інститутами; впровадження дистанційних форм навчання; надання розширених освітніх послуг та інформації для фермерів. Розширені освітні послуги з аграрної освіти орієнтовані на окремі ситуації, які потребують об'єктивності, нейтральності і незалежності від інтересів зовнішніх сторін. Основними постачальниками розширених послуг є офіційні служби розширених послуг федеративних земель, приватні постачальники (фізичні особи, товариства, підприємства).

У розділі визначено особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Франції. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі характеризується широкою мережею закладів сільськогосподарської освіти, яка охоплює університети, інститути, вищі аграрні школи (18 вищих державних аграрних шкіл), французькі дослідницькі центри, ліцеї. За даними статистики, у навчальних закладах сільськогосподарської технічної освіти у 2005 р. навчалось 174 тис. 296 студентів. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країні здійснюється за напрямками: сільськогосподарське виробництво, природокористування, агрономія та ветеринарія, інженерія, ландшафтний дизайн, педагогіка, сфера послуг, харчові технології, лісове господарство, охорона довкілля, землевпорядкування сільської місцевості та ландшафтний дизайн, торгівля.

Професійній підготовці фахівців аграрної галузі у Франції, притаманні: перевага державних навчальних закладів, орієнтація на практичну підготовку, поєднання наукової бази з якісною професійною підготовкою, яка тісно пов'язана з аграрним виробництвом. У Франції поряд з системою професійної підготовки фахівців аграрної галузі у навчальних закладах діє і традиційна система виробничого навчання та учнівства. Характерною особливістю професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Франції визначено: наступність, демократичність, гнучкість, багатофункціональність, диверсифікація форм навчання, децентралізація та високий ступінь автономії навчальних закладів, орієнтація на підготовку фахівців широкого профілю; швидке реагування на потреби ринку та виробництва; перевага у навчальних програмах дисциплін природничо-наукового та економіко-соціального циклів; розвиток інноваційних форм у системі неперервної освіти дорослих. Разом із вищезазначеними тенденціями у професійній підготовці фахівців аграрної галузі проявляються і тенденції, які відображають загальні напрями у розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Франції (демократизація, індивідуалізація, різноманіття шляхів отримання освіти, плюралізм освітніх підходів), а також тенденції, які збігаються з загальноосвітніми у вищій освіті (інтернаціоналізація освітнього процесу, інтеграція у загальноосвітній освітній простір, інформатизація навчального процесу, екологізація змісту освіти, культурологізація і гуманізація процесу навчання).

Професійна підготовка фахівців аграрної галузі Данії здійснюється у закладах вищої освіти, які чітко поділяються на університетський (4 університети) і неуніверситетський сектори (професійні школи, технічні школи, бізнес коледжі). Серед основних напрямів професійної підготовки фахівців аграрної галузі можна виділити ті, що стосуються сільського господарства, економіки, агрономії, будівництва та освіти, ветеринарної медицини, фундаментальних наук та наук про навколишнє середовище, харчування людини, біології та біотехнології рослин, великої рогатої худоби та інші. Привертає увагу той факт, що практичні заняття в університеті складають 50% від основного часу навчання. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Данії характеризується: орієнтацією на потреби для ринку праці; використанням інноваційних підходів щодо управління та організації професійної підготовки фахівців аграрної галузі; спрямованістю на вирішення проблеми зайнятості населення; вузькою спеціалізацією фахівців сільського господарства; поширенням міжнародних зв'язків між закладами сільськогосподарської освіти. Однією з особливостей професійної підготовки фахівців аграрної галузі є існування системи грантів і кредитів для студентів.

Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Великій Британії здійснюється на 27 факультетах університетів, коледжів, коледжів подальшої освіти (college of further education), інститутах (institute), технічних коледжах (technical college), технологічних коледжах (college of technology). Більше 50 університетів у Великій Британії пропонують заочні програми післядипломного навчання для фахівців аграрної галузі. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі складається з двох напрямів: академічний (університетські навчальні заклади) та професійний (неуніверситетські навчальні заклади). Структура професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Великій Британії дозволяє британським університетам самостійно формувати навчальні програми післядипломного навчання. У Великій Британії на загальнодержавному рівні регулюються тільки національні професійні кваліфікації (НПК (NPQs) та загальні національні професійні кваліфікації).

Особливостями професійної підготовки фахівців аграрної галузі Великої Британії є: рання спеціалізація; врахування у професійній підготовці фахівців аграрної галузі потреб місцевої економіки; тісний зв'язок підприємців із закладами аграрної освіти; широкі міжнародні зв'язки між закладами аграрної освіти; розвиток дистанційної форми навчання; запрошення незалежних екзаменаторів; відмінності в навчальних програмах у різних університетах.

У розділі розглянуто специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Фінляндії, Ірландії, Греції, Італії, Норвегії, Бельгії, Португалії, Нідерландах. Виявлено: перетворення середньої спеціальної освіти на вищу, що покращило якість і виробничі можливості сфери промисловості, орієнтацію на професійну практику та формування виробничої компетентності, набуття навичок організатора й управлінця (Фінляндія), участь соціальних партнерів у професійній підготовці фахівців аграрної галузі, індивідуальний підхід до учнів, короткострокові програми професійної перепідготовки, післядипломного навчання, а також дистанційного навчання, наявність в університетах власної служби з працевлаштування (Career Service) (Ірландія), організація Міністерством сільського

господарства Центрів з сільськогосподарського навчання для незалежних фермерів, сільськогосподарських та технічних працівників у сільському господарстві (KEGE) (Греція), розповсюдження дистанційної форми навчання (Іспанія), участь студентів у міжнародних програмах (Італія), відсутність вступних іспитів до коледжів та університетів, розробка програм для університетів англійською мовою (Норвегія), міждисциплінарний підхід до професійної підготовки фахівців аграрної галузі, підготовка до використання біотехнологій у сільськогосподарському виробництві, харчовій, хімічній та фармацевтичній промисловостях, біоінженерії, вирішення проблеми екологічного балансу на мікро- і макрорівнях (Бельгія), поширення професійної підготовки фахівців аграрної галузі з метою працевлаштування сільського населення (Португалія), професійна підготовка фахівців аграрної галузі державними і приватними закладами освіти (Голландія).

Аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи дозволив виокремити загальні, особливі та специфічні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі. До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Західної Європи, віднесено такі: глобалізація; демократизація; індивідуалізація; альтернативні шляхи отримання аграрної освіти; розвиток нормативно-правової бази; співробітництво країн щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

До особливих тенденцій, характерних для окремих груп країн Західної Європи, віднесено такі: впровадження магістерських програм англійською мовою (Німеччина, Данія, Норвегія); надання розширених освітніх послуг для фермерів (Німеччина, Данія); орієнтація на практичну підготовку та інтеграція науки з навчанням (Фінляндія, Німеччина); врахування потреб регіональної економіки (Данія, Німеччина, Франція).

Специфічними тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих країн Західної Європи, визначено: дуальна система навчання (Німеччина); фінансова участь підприємства в організації практичної фази навчання (Данія); рання спеціалізація (Німеччина); співробітництво закладу освіти з міжнародними концернами і дослідницькими інститутами (Німеччина); врахування результатів навчання у школі на вибір подальшої професійної підготовки (Франція); поширення професійної підготовки фахівців аграрної галузі за спеціальностями, які виходять за межі сільськогосподарського виробництва (Данія); створення нових типів навчальних закладів, що здійснюють багаторівневу і багатофункціональну професійну підготовку фахівців аграрної галузі (Франція); фінансова допомога для отримання вищої аграрної освіти (Данія); вузька спеціалізація фахівців аграрної галузі (Велика Британія).

У третьому розділі – *«Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи»* – проаналізовано професійну підготовку фахівців аграрної галузі Республіки Болгарія; особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі Республіки Польща; професійну підготовку фахівців аграрної галузі Словацької Республіки; специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інших країнах Східної Європи (Чеська Республіка, Угорщина, Румунія,

Естонія, Латвія, Литва); тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи.

Аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Болгарії показав, що вона здійснюється у 5 університетах; спеціалізованих вищих школах; закладах, що надають неповну вищу професійну освіту, яка відповідає статусу випускника ліцею. Мережа освітнього простору вищої освіти Болгарії охоплює приватні і державні вищі навчальні заклади. Вищі навчальні заклади, здійснюють професійну підготовку фахівців аграрної галузі, представлену такими рівнями: спеціаліст, бакалавр, магістр, доктор. Закон про вищу освіту (1999 р.) та Поправка до Закону (2005 р.) надають право аграрним університетам країни здійснювати професійну підготовку фахівців в умовах академічної автономії через академічні свободи, академічне самоврядування, внутрішню систему оцінювання якості навчання, самостійно вирішувати питання, які стосуються навчальних програм, викладання та наукових досліджень, отримання кваліфікації і сертифікації.

Особливостями болгарської професійної підготовки фахівців аграрної галузі є: професіоналізація університетів; надання переваги в отриманні аграрної освіти у закладах вищої освіти; наближення навчально-виховного процесу до потреб сільського господарства та регіональних потреб, про що свідчить поява нових спеціальностей та факультетів; запровадження широкого профільного навчання, що відповідає сучасним вимогам професійної підготовки фахівців аграрної галузі; наявність у сільськогосподарському університеті педагогічного факультету; участь аграрних університетів у міжнародній діяльності.

В основу професійної підготовки фахівців аграрної галузі Республіки Польща покладено Концепцію професійної сільськогосподарської освіти, яка розроблена у 1990 р. творчою групою Міністерства народної освіти. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Республіці Польща здійснюється у навчальних закладах різних типів: 10 університетах, технічних університетах, а також академіях, вищих школах економіки, професійних училищах і коледжах трьох категорій (професійні училища, заклади середньої професійної освіти, професійні коледжі). Вони можуть бути як державні, так і приватні. Кількість закладів свідчить про те, що учні надають перевагу основній освіті. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Республіці Польща здійснюється за багатьма спеціальностями відповідно до вимог ринку праці.

Особливостями професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Польщі є: запровадження поетапного процесу навчання (трирічний курс професійної підготовки з отриманням ступеня ліцензіата чи інженера і дворічний доповнюючий курс магістратури); гуманізація, інтеграція й диференціація навчання; зміна вузької спеціалізації у вищих закладах аграрної освіти на широку (користуючись академічною автономією, заклади освіти розширили спектр своїх програм, збагативши його позиціями, що особливо популярні на ринку); обмежена кількість безплатних місць на стаціонарній формі навчання і практично необмежена кількість платних місць на заочній чи вечірній формах навчання; переважання кількості студентів-заочників у порівнянні зі стаціонаром у більшості недержавних навчальних закладах; наближення навчально-виховного процесу в сільськогосподарських школах до потреб сільського господарства та регіональних

потреб; розвиток нетрадиційних організаційно-педагогічних структур, об'єднань; встановлення широких зв'язків закладів аграрної освіти з різними виробничими підрозділами, сільськими органами самоврядування, громадськими формуваннями; інтегрування навчально-виховного процесу закладів аграрної освіти різних типів з центрами сільськогосподарського дорадництва, сільськими сімейними центрами; встановлення широких зв'язків закладів аграрної освіти з різними підрозділами.

Заклади вищої аграрної освіти у Словацькій Республіці представлені 5-ма сільськогосподарськими, технологічним університетами, університетами аграрної медицини. 64% студентів надають перевагу навчанню за денною формою навчання і 36% – за заочною формою. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі здійснюється на 18 факультетах: факультет агробіології та продовольчих ресурсів; факультет економіки і управління; факультет сільськогосподарського машинобудування; інженерний факультет садівництва і ландшафту; факультет біотехнології та харчових наук; факультет європейських досліджень і регіонального розвитку та ін. Аналіз професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Словацькій Республіці показав, що заклади аграрної освіти здійснюють свою діяльність у широкому діапазоні: біотехнології; розвиток сільських територій; регіональний розвиток; управління туризмом; управління якістю продукції; надійності і безпеки систем машин; технології точного землеробства; менеджмент; економіка; бухгалтерський облік; соціологія; навколишнє середовище; ландшафт та ін.

У розділі визначено особливості словацької професійної підготовки фахівців аграрної галузі: діяльність із міжнародного співробітництва; фінансова вмотивованість виконання освітніх та дослідних завдань; організація мовних курсів, курсів з інформатики, курсів для підвищення професійної компетенції викладацького складу; диверсифікація акредитованих навчальних програм на всіх етапах навчання; співробітництво з виробничими підприємствами; зменшення кількості студентів.

Професійна підготовка фахівців аграрної галузі на рівні вищої освіти в інших країнах Східної Європи (Чеська Республіка, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва) здійснюється: у Чеській республіці – у 5-ти університетах, Угорщині – у 12-ти університетах та коледжах, Румунії – 3-х університетах, Естонії – 1-му університеті, Латвії – 1-му університеті та 1-му навчально-консультативному центрі, Литві – у 2-х університетах та 2-х навчально-консультативних центрах.

У розділі визначено специфічні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в інших країнах Східної Європи (Чеська Республіка, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва): викладання предметів, дотичних до проблем здоров'я людини, дослідження функції і прогноз розвитку екосистем та біосфери, а також розробка екологічно чистих матеріалів на основі використання ресурсів, які здатні відновлюватися (Чеська Республіка); участь у програмах міжнародних обмінів студентів та викладачів (Чеська Республіка); відповідність програми навчання міжнародним стандартам (Угорщина); запровадження поетапного процесу навчання (трирічний курс професійної підготовки з отриманням ступеня ліцензіата чи інженера і дворічний додатковий курс магістратури) (Румунія); зміна вузької спеціалізації у вищих закладах сільськогосподарської освіти на широку (користуючись академічною автономією, заклади освіти розширили спектр своїх

програм, збагативши його позиціями, що особливо популярні на ринку праці) (Латвія, Литва, Естонія); розробка навчальних програм, які пов'язані з передовими досягненнями у сільському господарстві, ветеринарії, харчовій галузі виробництва, лісовому господарстві та ландшафтній архітектурі (Латвія); широке міжнародне співробітництво (Литва); забезпечення сталого використання природних ресурсів та розвиток сільських територій (Естонія).

Здійснений теоретичний аналіз дозволив виокремити загальні, особливі та специфічні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи. До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Східної Європи, віднесено: глобалізація; демократизація; індивідуалізація; альтернативні шляхи отримання аграрної освіти; розвиток нормативно-правової бази; співробітництво країн щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища; впровадження загальноєвропейських стандартів професійної підготовки фахівців аграрної галузі; професіоналізація аграрних університетів; умотивованість студентів у навчанні у вищих навчальних закладах; запровадження профільного навчання, спрямованого на професійну підготовку фахівців аграрної галузі.

Особливими тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих груп країн Східної Європи, визначено: поява нових спеціальностей, які відповідають сучасним потребам галузі (Болгарія, Польща, Словаччина); переважання кількості студентів, які бажають навчатися за денною формою у державних закладах аграрної освіти (Республіка Польща, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); надання широкого спектру сільськогосподарських спеціальностей (Болгарія, Республіка Польща, Словаччина); адаптація навчально-методичного забезпечення дисциплін до тих, які існують у країнах Західної Європи (Республіка Польща, Словаччина, Болгарія, Чеська Республіка), поглиблення інформаційності змісту навчання, застосування активних форм і методів навчання, посилення гуманітарної складової навчання, застосування міжпредметних зв'язків (Республіка Польща, Чеська Республіка); використання сучасних засобів навчання (Республіка Польща, Чеська Республіка); впровадження дистанційної освіти (Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); збільшення кількості студентів сільськогосподарських університетів (Словаччина, Угорщина); схильність системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі до моделі державної підтримки (Республіка Польща, Болгарія, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); недостатня участь у міжнародних програмах (Словаччина, Болгарія, Чеська Республіка); обмеження кількості безплатних місць на денній формі навчання і практично необмежена кількість платних місць на заочній чи вечірній формах навчання (Болгарія, Республіка Польща); перевага кількості студентів-заочників у порівнянні зі стаціонаром у більшості недержавних навчальних закладів (Республіка Польща).

Специфічними тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих країн Східної Європи, визначено: підвищення інтересу до програм з економіки, бухгалтерського обліку та бізнес підприємств (Республіка

Болгарія); надання переваги в отриманні аграрної освіти у закладах вищої освіти (Республіка Болгарія); наявність у сільськогосподарському університеті педагогічного факультету (Республіка Болгарія); зростання вимог до якості викладання профільюючих дисциплін та визнання педагогічної освіти у професійній підготовці фахівців аграрної галузі (Республіка Польща); інтегрування навчально-виховного процесу закладів аграрної освіти різних типів з центрами сільськогосподарського дорадництва, сільськими сімейними центрами (Республіка Польща); розвиток нетрадиційних організаційно-педагогічних структур, об'єднань (Республіка Польща); організація мовних курсів, курсів з інформатики, курсів для підвищення професійної компетенції викладацького складу (Словацька Республіка); зменшення кількості студентів у вищих закладах аграрної освіти (Словацька Республіка).

У четвертому розділі – *«Провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах Західної та Східної Європи»* – подано порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Західній і Східній Європі; виокремлено провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у країнах ЄС: розвиток нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; професійна підготовка фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у контексті регіональних потреб забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

У розділі визначено спільне у професійній підготовці фахівців аграрної галузі в країнах Західної та Східної Європи. Серед спільних рис професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС виділено такі: зближення навчання з виробництвом задля відповідності змісту отриманої кваліфікації і спеціальності економічним потребам і перспективам працевлаштування; синхронізація загальних тенденцій розвитку суспільства з розвитком професійної підготовки фахівців аграрної галузі; покращення міжнародного співробітництва; розширення горизонтального міжнародного співробітництва між країнами ЄС через міжвідомчі угоди, угоди між закладами освіти та обмін студентами, викладачами, вченими; підтримка на державному рівні розвитку зв'язків між країнами Західної Європи (промислово розвинені) та країнами з перехідною (від централізованої планової до ринкової) економікою (країни Східної Європи); розвиток співробітництва між міжнародними організаціями та закладами, які здійснюють професійну підготовку фахівців аграрної галузі.

Суттєвих відмінностей у професійній підготовці фахівців аграрної галузі між країнами Західної та Східної Європи немає, оскільки країни Східної Європи розвиваються у напрямі наближення до Західної Європи. Разом з тим, у країнах Східної Європи спостерігається зменшення кількості студентів, які бажають отримати аграрну освіту; низький рівень співвідношення кількості викладачів і студентів у навчальних закладах аграрної освіти та великими витратами на оснащення, модернізацію та технічне обслуговування майстерень; переважання кількості студентів-заочників у порівнянні зі стаціонаром у недержавних навчальних закладах; бажанням студентів отримати вищу освіту за кордоном.

Також варто відзначити позитивний досвід окремих країн ЄС для впровадження його в Україні: концентрація й інтеграція освітніх ресурсів (Німеччина); впровадження дистанційних форм навчання (Велика Британія); надання розширених освітніх послуг та інформації для фермерів (Данія, Франція); системи виробничого навчання та учнівства (Франція); вузька спеціалізація фахівців сільського господарства (Данія); рання спеціалізація (Велика Британія); запрошення незалежних екзаменаторів (Велика Британія); відмінності у навчальних програмах у різних університетах (Велика Британія).

Порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Західній та Східній Європі дозволив виокремити провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі, притаманні всім країнам Європейського Союзу. До провідних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі віднесено: розвиток нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

Аналіз нормативно-правової бази ЄС свідчить про те, що вона тісно пов'язана з історією становлення ЄС. Міжнародні стандарти правового регулювання технічної та професійної освіти встановлені ЮНЕСКО в Конвенції про технічну та професійну освіту (1989 р.). Важливими кроками розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС, було: прийняття Конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту та наукових ступенів у державах регіону Європи (1979 р.); Резолюція Ради Європейського Співтовариства про створення концепції європейської освіти у межах єдиного освітнього простору (1988 р.); Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи про створення концепції європейської освіти у межах єдиного освітнього простору (1989 р.); створення Міжнародного бюро освіти (1925 р.); створення Міжнародного інституту планування освіти (Париж) (1956 р.); Паризька хартія для нової Європи (1990 р.); Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.). У подальшому ці ідеї знайшли розвиток у рішеннях цілої низки конференцій міністрів освіти європейських країн, зокрема: Лісабонська конвенція (1997 р.); Сорбонська декларація (1998 р.); Болонська конвенція (1999 р.); Саламанська конференція європейських ВНЗ (2001 р.); Празьке комюніке міністрів європейських країн (2001 р.); Берлінське комюніке міністрів європейських країн (2003 р.); Бергенська конференція міністрів європейських країн (2005 р.); Львівське комюніке (2009 р.); Будапештсько-Віденська Декларація про європейський простір вищої освіти (2010 р.); Комюніке міжурядової конференції європейського простору вищої освіти «Використання потенціалу з найбільшою користю: консолідація європейського простору вищої освіти» (2012 р.). Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів ECTS, міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти, що надає особі кваліфікацію та право продовжувати навчання за програмами магістра в інших європейських країнах. Зазначено, що Європейський Союз має у своєму розпорядженні низку специфічних засобів заохочення співпраці в цій галузі, а саме:

освітні програми Socrates, Socrates II – Erasmus, Leonardo da Vinci II, Erasmus – Mundus та інші; Європейська асоціація університетів (The European University Association); Союз ректорів університетів Європи (Confederation of EU Rectors' Conferences); Європейська асоціація наукових досліджень в галузі освіти; Європейська мережа з контролю якості у вищій освіті (European Network for Quality Assurance in Higher Education). Діяльність проекту Темпус (TEMPUS) охоплює професійну підготовку фахівців.

Співробітництво країн ЄС у професійній підготовці фахівців аграрної галузі та сільського розвитку спрямоване на структурні зміни в аграрній галузі, розвиток міжнародного співробітництва у сфері професійної підготовки фахівців аграрної галузі та розвиток сільської місцевості в країнах ЄС. Важливим фактором, що сприяє розвитку міжнародної діяльності вищих закладів освіти, які здійснюють професійну підготовку фахівців аграрної галузі, є підготовка студентів до реалізації міжнародних фахових програм. На рівні ступеня магістра виокремлено програму Еразмус Мундус (Erasmus Mundus) для професійної підготовки міжнародного магістра з сільського розвитку (Erasmus Mundus International Master in Rural Development – IMRD), міжнародного магістра з вирощування олив та технології їх переробки, міжнародного магістра з технологій переробки продукції садівництва. Співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку створює можливості для майбутніх контактів та спільних проектів, які можна використовувати для організації сільського виробництва, а також стосується професійної підготовки фахівців аграрної галузі. На рівні міжнародного співробітництва аграрних університетів країн ЄС виокремлено діяльність Консорціум університетів.

Використання досвіду міжнародної співпраці країн ЄС сприяє розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні. Співробітництво України з країнами ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку створює можливості для спільних проектів, які можна використовувати для організації сільського виробництва, а також стосуються професійної підготовки фахівців аграрної галузі: перевірка існуючої структури навчання, яка охоплює питання навколишнього середовища і впливу сільського господарства на навколишнє середовище; визначення нових знань, навичок і кваліфікацій фахівців для процесу виробництва сільськогосподарських продуктів без використання агрохімії (органічне сільське господарство) і шляхи його покращення.

Щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у контексті регіональних потреб забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища, то така тенденція спрямована на збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, впровадження технології органічного сільського господарства. До основних складових професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС у контексті регіональних потреб забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища віднесено: захист навколишнього середовища, природні ресурси, криза навколишнього середовища, культура навколишнього середовища, органічне сільське господарство, наука та професійна підготовка фахівців для аграрної галузі щодо навколишнього середовища, виробництво органічних добрив, сертифікація

органічної продукції, стандартизація, вплив сільського господарства на навколишнє середовище, виробництво сільськогосподарських продуктів без використання агрохімії (органічне сільське господарство).

У п'ятому розділі – *«Напрями і перспективи співробітництва України з країнами ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі»* – подається: аналіз нормативно-правової бази України щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі; напрями модернізації національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні; напрями співробітництва України і ЄС у професійній підготовці фахівців аграрної галузі з урахуванням досвіду країн ЄС.

Аналіз нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі України свідчить про адаптацію українського законодавства до європейського, відповідно, до підписаної Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994 р.). Основним завданням національного законодавства щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі є закріплення на законодавчому рівні вимог і умов щодо якісного надання освітніх послуг, що забезпечують матеріальні і духовні прагнення суб'єктів освіти.

Модернізація освітньої галузі в Україні відбувається у контексті намірів України щодо входження в європейський освітній простір, підписання нею положень Болонської декларації. Протягом 1992–2014 рр. Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило заходи щодо створення нової нормативно-правової бази національної освіти України. Прийнятий комплекс нормативно-правових документів пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначає ідеологію розвитку освіти та професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Важливість адаптації українського законодавства щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі до європейського викликана потребою інтеграції національної системи освіти до міжнародного освітнього простору. У контексті зазначеного, країною був розроблений та прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (2004 р.). Детальне опрацювання діючої законодавчої та нормативно-правової бази показало, що зазначений спектр питань, пов'язаних з участю роботодавців у підготовці та перепідготовці кадрів, освітніх та наукових процесів, регулюються чинними Законами України, зокрема «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотацій роботодавцям», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (у сфері вищої освіти)», «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності», «Про управління об'єктами державної власності», Господарським кодексом України тощо.

У процесі дослідження сформульовано напрями модернізації системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні з урахуванням прогресивного досвіду країн ЄС: адаптація національної системи професійної

підготовки фахівців аграрної галузі до загальноєвропейської (розробка модернізованих навчальних планів, програм, відповідного методичного забезпечення, створення на базі університетів науково-дослідних інститутів, залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи через навчання в магістратурі, поглиблене вивчення іноземних мов, використання сучасних інформаційних технологій; виділення структур, які існують, та отримання знань щодо інформації по захисту навколишнього середовища, а також методів виробництва продуктів органічного фермерства; визначення рівня знань і підготовки фахівців аграрної галузі, які виробляють продукти); реформування традиційних факультетів аграрних університетів, а також відкриття нових (факультет водних біоресурсів та аквакультури, якості і безпеки продукції агропромислового комплексу, здоров'я дрібних тварин, аграрного менеджменту, конструювання та дизайну, садово-паркового господарства та ландшафтної архітектури, землевпорядкування, юридичного, педагогічного); інтернаціоналізація студентів та професорсько-викладацького складу; флексебільність як у навчальних планах, так і в управлінській структурі навчальних закладів аграрної освіти; створення творчих об'єднань навчальних закладів аграрної освіти з бізнесовими структурами; розвиток міжнародних зв'язків; застосування практики управління, яка покладається на партнерські відносини з зовнішніми зацікавленими сторонами у сфері методів стратегічного планування; застосування гнучких форм управління персоналом, у тому числі заходи стимулювання і програми розвитку персоналу; різноманітність джерел фінансування, зокрема, шляхом збільшення доходів через розширення послуг; впровадження сучасних інформаційних технологій (дистанційне навчання (ДН)), відкриті (віртуальні) університети; створення університетських спеціалізованих центрів дистанційного навчання; поширення процесів кооперації та інтеграції (створення об'єднань університетів, національних та міжрегіональних центрів ДН)); покладання на аграрні університети обов'язку готувати фахівців для дорадчих служб.

Напрямами співробітництва України і ЄС в галузі аграрної освіти визначено: спільна політика в галузі аграрної освіти та професійної підготовки фахівців аграрної галузі, пов'язаної із навколишнім середовищем в країнах Євросоюзу; залучення інвестицій, зокрема грантів, для фінансування наукових досліджень аграрних університетів; залучення провідних іноземних наукових працівників та фахівців галузі до розроблення комплексних навчальних планів, впровадження нових форм і методів навчання; організація міжнародних наукових досліджень у галузі сільського господарства; стажування науково-педагогічних та педагогічних працівників з професійно-орієнтованих дисциплін на базі провідних сільськогосподарських підприємств та провідних навчальних закладів країн-учасниць Болонського процесу; залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи через навчання в магістратурі в країнах ЄС та іноземних студентів в Україні; участь викладачів та науковців у міжнародних конференціях, проектах та програмах з питань професійної підготовки фахівців аграрної галузі; забезпечення моніторингу якості аграрної освіти.

ВИСНОВКИ

1. Науковий аналіз проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС показав, що у вітчизняній педагогічній теорії означена проблема досліджувалася за такими напрямками: формування продуктивної пізнавальної діяльності студентів аграрного навчального закладу; організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі; теорія і методика графічної підготовки студентів інженерних спеціальностей вищих навчальних закладів; формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм; формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін; наукові основи наступності в системі неперервної аграрної освіти; система ступеневої підготовки фахівців з механізації сільського господарства; принципи професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва; теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності; організація самостійної роботи студентів агроінженерних спеціальностей; аграрна освіта в окремих країнах Європейського Союзу.

2. Теоретичний аналіз базових понять дослідження дозволив класифікувати їх у такі групи: поняття, що розкривають функціонування освітніх систем країн Європейського Союзу; поняття, що розкривають особливості професійної підготовки фахівців в країнах Європейського Союзу; поняття, що розкривають специфіку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Здійснено порівняння базових понять дослідження в україномовному та європейському науковому просторі, зокрема, таких понять, як: «сільськогосподарська освіта та підготовка» (agricultural education and training), «професійна підготовка» (professional training, vocational training), «фахівець аграрної галузі» (specialist of agrarian industry), «зміст аграрної освіти» (content of agricultural education), «тенденції» (tendencies), «післядипломна аграрна освіта» (post-qualifying agrarian education); «розвиток сільського господарства та сільської місцевості» (agricultural and rural development); «розширена освіта» (extensional education), «дистанційне навчання» (distance learning), «дистанційна освіта» (distance education), «освіта упродовж життя» (life-long learning), «розвиток сільськогосподарської політики» (evolution of agricultural policy), «політика навколишнього середовища» (environmental policy). Введено у науковий обіг такі поняття: «розширена освіта» (extensional education: agricultural extension, non-agricultural extension, rural extension), «професійна ідентичність» (professional identities), «міжпрофесійне навчання» (interprofessional learning (IPL)).

3. Виявлено соціально-економічні умови професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС: вступ до ЄС країн з перехідною економікою; вирівнювання економічного розвитку країн Східної Європи до рівня Західної; зміни у структурі зайнятості населення; потреба у розвитку сільських регіонів; маргіналізація сільської місцевості; вплив технологічного процесу на зростання економіки; економічне зростання країн ЄС; підвищення вимог до якості професійної підготовки фахівців; підвищення соціальної значущості особистості (трудової, професійної, рольової), яка забезпечує конкурентоспроможність фахівців аграрної

галузі на ринку праці; перетворення освіти в прибуткову сферу фінансових інвестицій.

4. Обґрунтовано класифікацію країн – членів ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі. Критеріями класифікації обрано: соціальний, економічний, політичний. Визначено показники, які розкривають зміст кожного критерію. До показників соціального критерію віднесено: професійний престиж, ступінь задоволення потреб ринку праці та участь соціальних партнерів у професійній підготовці фахівців аграрної галузі. До показників економічного критерію віднесено: економічний розвиток країни, розвиток сільського господарства, фінансування закладів сільськогосподарської освіти. До показників політичного критерію віднесено: підтримка на державному рівні аграрної галузі, а також фахівців аграрної галузі, міжнародні аспекти професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

На їх основі виокремлено дві групи країн ЄС: країни Західної Європи (Данія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Італія, Ірландія, Іспанія, Португалія, Греція, Франція, Німеччина, Великобританія) та Східної Європи (Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Болгарія, Румунія).

5. Обґрунтовано критерії порівняння професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС: освітньо-організаційний (мережа навчальних закладів, форми навчання), інтеграції навчання, науки і виробництва (творче співробітництво з науковими установами, підприємствами, бізнес структурами), фінансово-економічний (рівень фінансування з боку держави, участь у міжнародних програмах і проектах).

6. Досліджено тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у кожній групі країн ЄС. Виявлено загальні, особливі та специфічні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у кожній групі країн ЄС. До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Західної Європи, віднесено, зокрема, такі: глобалізація; демократизація; індивідуалізація; альтернативні шляхи отримання аграрної освіти; розвиток нормативно-правової бази.

До особливих тенденцій, характерних для окремих груп країн Західної Європи, віднесено, зокрема, такі: впровадження магістерських програм англійською мовою (Німеччина, Данія, Норвегія); надання розширених освітніх послуг для фермерів (Німеччина, Данія); орієнтація на практичну підготовку та інтеграція науки з навчанням (Фінляндія, Німеччина); врахування потреб регіональної економіки (Данія, Німеччина, Франція).

Специфічними тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих країн Західної Європи, визначено, зокрема, такі: дуальна система навчання (Німеччина); фінансова участь підприємства в організації практичної фази навчання (Данія); рання спеціалізація (Німеччина); співробітництво закладу освіти з міжнародними концернами і дослідницькими інститутами (Німеччина); поширення професійної підготовки фахівців аграрної галузі за спеціальностями, які виходять за межі сільськогосподарського виробництва (Данія); вузька спеціалізація фахівців аграрної галузі (Велика Британія).

7. До загальних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерних для всіх країн Східної Європи, віднесено, зокрема, такі: глобалізація; демократизація; розвиток нормативно-правової бази; спрямованість професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

Особливими тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих груп країн Східної Європи визначено, зокрема, такі: переважання кількості студентів, які бажають навчатися за денною формою у державних закладах аграрної освіти (Республіка Польща, Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); адаптація навчально-методичного забезпечення дисциплін до тих, які існують у країнах Західної Європи (Республіка Польща, Словаччина, Болгарія, Чеська Республіка), посилення гуманітарної складової навчання, застосування міжпредметних зв'язків (Республіка Польща, Чеська Республіка); впровадження дистанційної освіти (Угорщина, Румунія, Естонія, Латвія, Литва); недостатня участь у міжнародних програмах (Словаччина, Болгарія, Чеська Республіка).

Специфічними тенденціями професійної підготовки фахівців аграрної галузі, характерними для окремих країн Східної Європи, визначено: надання переваги в отриманні аграрної освіти у закладах вищої освіти (Республіка Болгарія); наявність у сільськогосподарському університеті педагогічного факультету (Республіка Болгарія); визнання педагогічної освіти у професійній підготовці фахівців аграрної галузі (Республіка Польща); інтегрування навчально-виховного процесу закладів аграрної освіти різних типів з центрами сільськогосподарського дорадництва, сільськими сімейними центрами (Республіка Польща); зменшення кількості студентів у вищих закладах аграрної освіти (Словацька Республіка).

8. Порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної та Західної Європи дозволив визначити спільні риси професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС, найважливішими з яких є: зближення навчання з виробництвом, задля відповідності змісту отриманої кваліфікації і спеціальності економічним потребам та перспективам працевлаштування; синхронізація загальних тенденцій розвитку суспільства з розвитком професійної підготовки фахівців аграрної галузі; покращення міжнародного співробітництва; розширення горизонтального міжнародного співробітництва між країнами ЄС через міжвідомчі угоди, угоди між закладами освіти та обмін студентами, викладачами, вченими; підтримка на державному рівні розвитку зв'язків між країнами Західної Європи (промислово розвинені) та країнами з перехідною (від централізованої планової до ринкової економіки) економікою (країни Східної Європи); розвиток співробітництва між міжнародними організаціями та закладами, які здійснюють професійну підготовку фахівців аграрної галузі.

До провідних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі віднесено: розвиток нормативно-правової бази професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС; співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку; спрямованість

професійної підготовки фахівців аграрної галузі на забезпечення якості сільськогосподарської продукції та захисту навколишнього середовища.

9. Визначено напрями використання досвіду Європейського Союзу в модернізації професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні: адаптація національної системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі до загальноєвропейської; реформування традиційних факультетів аграрних університетів, а також відкриття нових; інтернаціоналізація студентів та професорсько-викладацького складу; флексебільність як у навчальних планах, так і в управлінській структурі навчальних закладів аграрної освіти; створення творчих об'єднань навчальних закладів аграрної освіти з бізнесовими структурами; розвиток міжнародних зв'язків; застосування практики управління, яка покладається на партнерські відносини з зовнішніми зацікавленими сторонами у сфері методів стратегічного планування; застосування гнучких форм управління персоналом, у тому числі заходи стимулювання і програми розвитку персоналу; різноманітність джерел фінансування, зокрема, шляхом збільшення доходів через розширення послуг; впровадження сучасних інформаційних технологій (дистанційне навчання (ДН), відкриті (віртуальні) університети; організація університетських спеціалізованих центрів дистанційного навчання; поширення процесів кооперації та інтеграції (створення об'єднань університетів, національних та міжрегіональних центрів ДН)); покладання на аграрні університети обов'язку готувати фахівців для дорадчих служб.

Визначено перспективні напрями співробітництва України з країнами ЄС в галузі аграрної освіти, зокрема: вивчення можливостей спільної політики в галузі освіти та професійної підготовки фахівців аграрної в країнах Євросоюзу; залучення інвестицій, зокрема грантів, для фінансування наукових досліджень аграрних університетів; залучення провідних іноземних наукових працівників та фахівців галузі до розроблення комплексних навчальних планів, впровадження нових форм і методів навчання; організація міжнародних наукових досліджень у галузі сільськогосподарства; стажування науково-педагогічних та педагогічних працівників з професійно-орієнтованих дисциплін на базі провідних сільськогосподарських підприємств та провідних навчальних закладів країн ЄС; залучення талановитих студентів до науково-дослідної роботи через навчання в магістратурі в країнах ЄС та іноземних студентів в Україні; участь викладачів та науковців у міжнародних конференціях, проектах та програмах з питань професійної підготовки фахівців аграрної галузі.

Однак проведене дослідження не вичерпує всієї повноти проблеми професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Подальшого дослідження потребують такі важливі аспекти цієї проблеми: участь закладів сільськогосподарської освіти у міжнародних освітніх програмах; система післядипломної сільськогосподарської освіти в країнах ЄС; професійна підготовка фахівців аграрної галузі у контексті забезпечення якості сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

1. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу : монографія / С. Г. Заскалета. — Миколаїв : Іліон, 2013. — 500 с.

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

2. Заскалета С. Г. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Республіці Болгарія та у Республіці Чехія / С. Г. Заскалета // Гуманітарний вісник. — Додаток 1 до Вип. 27. Том I (34) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». — К. : Гнозис, 2012. — 564 с.

3. Заскалета С. Г. Система професійної підготовки фахівців аграрної галузі: напрями модернізації / С. Г. Заскалета // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : науково-методичний журнал. — 2012. — Вип. 3—4. — 136 с.

4. Заскалета С. Г. Використання європейського досвіду професійної підготовки фахівців аграрної галузі країн ЄС в Україні. Педагогічний процес: теорія і практика / С. Г. Заскалета // Збірник наукових праць. — Вип. 5. — К. : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2012. — С. 47—56.

5. Заскалета С. Г. Спільні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. — Вип. 187. Т. 199 : Педагогіка. — С. 101—105.

6. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. пр. — Вип. 1.38 : Педагогічна освіта як умови сталого розвитку суспільства: технологічний аспект. — Т. 2. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. — С. 12—15. — (Серія «Педагогічні науки»).

7. Заскалета С. Г. Модернізація систем професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні / С. Г. Заскалета // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Е. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. — Запоріжжя, 2011. — Вип. 18 (71). — С. 349—358.

8. Заскалета С. Г. Шляхи розвитку професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС / С. Г. Заскалета // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Е. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. — Запоріжжя, 2011. — Вип. 19 (72). — С. 92—100.

9. Заскалета С. Г. Розвиток системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи / С. Г. Заскалета // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Е. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. — Запоріжжя, 2011. — Вип. 20 (73). — С. 108—117.

10. Заскалета С. Г. Проблема професійної підготовки фахівців аграрної галузі у педагогічній теорії і практичній діяльності вищих навчальних закладів України /

С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — Вип. 141. Т. 153 : Педагогіка. — С. 44—49.

11. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС / С. Г. Заскалета // Науково-педагогічні студії : науково-педагогічний журнал. — 2011. — № 2(8), квітень – червень. — С. 42—47.

12. Заскалета С. Г. Особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Східної Європи / С. Г. Заскалета // Педагогічні науки : збірник наукових праць. — Вип. 59. — Херсон : ХДУ, 2011. — 438 с.

13. Заскалета С. Г. Аналіз нормативно-правової бази України щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі у контексті процесу євроінтеграції / С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Вип. 161. Т. 173 : Педагогіка. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — 148 с.

14. Заскалета С. Г. Особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Німеччині / С. Г. Заскалета // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. — Вип. 15. — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2011. — С. 66—70. — (Серія «Педагогічні науки»).

15. Заскалета С. Г. Співробітництво країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців аграрної галузі та сільського розвитку / С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Т. 136. Вип. 123 : Педагогіка. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — С. 28—33.

16. Заскалета С. Г. Організація дистанційного навчання в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Збірник наукових праць : Педагогічні науки. — Вип. 55. — Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. — С. 268—273.

17. Заскалета С. Г. Відкрите та дистанційне навчання в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наукових праць. — Вип. 1. — К. : Вид-во «ЕКМО», 2009. — С. 49—60.

18. Заскалета С. Г. Дистанційна освіта у підготовці фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наукових праць. — Вип. 3. — К. : Вид-во «ЕКМО», 2008. — С. 33—43.

19. Заскалета С. Г. Особливості розвитку системи професійної підготовки фахівців для аграрної галузі в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Т. 86. Вип. 73 : Педагогічні науки. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. — С. 32—37.

20. Заскалета С. Г. Класифікація країн ЄС щодо подібності систем професійної підготовки фахівців аграрної галузі / С. Г. Заскалета // Компетенція вчителя в полі культурному просторі / за заг. ред. Г. Є. Гребенюка ; Мін-во мистецтва і туризму України, Луганськ. держ. інст. культури і мистецтв, Обл. метод. кабінет учб. закладів мистецтва та культури. — Х. : Стиль-Іздат, 2007. — 208 с. — С. 54—65. — (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка).

21. Заскалета С. Г. Соціально-економічні передумови розвитку системи професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС / С. Г. Заскалета // Основні Концептуальні підходи і тенденції модернізації педагогічної освіти в Україні / за заг. ред. Г. Є. Гребенюка ; Мін-во мистецтва і туризму України,

Луганськ. держ. інст. культури і мистецтв, Обл. метод. кабінет учб. закладів мистецтва та культури. — Х. : Стиль-Іздат, 2007. — С. 93—105. — (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка).

22. Заскалета С. Г. Формування соціокультурної компетенції студентів аграрного вузу / С. Г. Заскалета // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Т. 24. Вип. 11 : Педагогічні науки. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. — С. 141—144.

23. Заскалета С. Г. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови нефілологічних факультетів. Сучасні проблеми професійної підготовки фахівців: методичний аспект / С. Г. Заскалета // Проблеми сучасного мистецтва та культури : збірник наукових праць. — К. : Науковий світ, 2001. — С. 76—82.

24. Заскалета С. Г. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності в процесі формування соціокультурних умінь у студентів нефілологічних факультетів на заняттях з іноземної мови / С. Г. Заскалета // Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави : збірник наукових праць. — Т. 1 : Історичні дисципліни та українознавство. — Миколаїв ; Одеса : «ТОВ Від», 2002. — 412 с.

Праці апробаційного характеру

25. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців в країнах Східної Європи / С. Г. Заскалета // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців у дослідженнях молодих учених : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Миколаїв, 17–18 квітня 2014 р.). — Миколаїв : МНАУ, 2014. — С. 29—38.

26. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців в країнах Європи / С. Г. Заскалета // Матеріали Причорноморської науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу Миколаївського національного аграрного університету. — Миколаїв : МНАУ, 2014. — С. 4—15.

27. Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в Україні / С. Г. Заскалета // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції // Збірник наукових праць. — Переяслав-Хмельницький, 2013. — С. 83—85.

28. Заскалета С. Г. Спільні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу та України / С. Г. Заскалета // Збірник наукових праць. — Переяслав-Хмельницький, 2013. — С. 96—98.

29. Заскалета С. Г. Співробітництво країн Європейського Союзу у контексті професійної підготовки фахівців / С. Г. Заскалета // Використання іноземних навчально-методичних матеріалів у контексті формування загальноєвропейського простору : науково-методичний семінар (Миколаїв, 25 січня 2013 р.). — Миколаїв : МНАУ, 2012. — С. 6—8.

30. Заскалета С. Г. Іноземні мови як засіб реалізації міжнародного співробітництва у контексті професійної підготовки фахівців аграрної галузі / С. Г. Заскалета // Іноземні мови як засіб реалізації міжпредметних зв'язків у

підготовці майбутніх аграріїв : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 26–27 жовтня 2012 р.). — Біла Церква, 2012. — С. 67—69.

31. Заскалета С. Г. Проблеми модернізації національної системи професійної підготовки фахівців / С. Г. Заскалета // Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременчук, 2012). — Кременчук : КрНУ, 2012. — С. 38—39.

32. Заскалета С. Г. Професійна підготовка фахівців аграрної галузі у Республіці Болгарія та у Республіці Чехія / С. Г. Заскалета // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22–24 листопада 2012 р.). — К., 2012. — С. 21—22.

33. Заскалета С. Г. Крос-культурна комунікація як міждисциплінарна складова професійної підготовки фахівців / С. Г. Заскалета // Збірник науково-педагогічних праць (За матеріалами звітної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми підготовки майбутнього фахівця»). — Вип. 2 / за заг. ред. А. К. Солодкої, Т. В. Шиян. — Миколаїв : МНУ, 2012. — С. 17—19.

34. Заскалета С. Г. Законодавство Європейського Союзу щодо професійної підготовки фахівців / С. Г. Заскалета // Професійна підготовка фахівців в країнах Європейського Союзу: аналіз, досвід, використання : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Миколаїв, 15–16 березня 2012 р.). — Миколаїв : МДАУ, 2012. — 100 с.

35. Заскалета С. Г. Особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи / С. Г. Заскалета // Розвиток освітніх систем у глобальному вимірі: тенденції і прогнози : матеріали міжнародної наукової конференції (Умань, 26–27 травня 2011 р.). — Частина I. — Умань : ПП Жовтий, 2011. — С. 27—29.

36. Заскалета С. Г. Міжнародне законодавство щодо професійної підготовки фахівців в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15 грудня 2010 р.) / МОН України, НАПН України, ГУОН КМДА, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Г. С. Лозко]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. — 192 с.

37. Заскалета С. Г. Особливості професійної підготовки фахівців аграрної галузі у Німеччині / С. Г. Заскалета // Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В. Д. Будака. — Миколаїв : МНАУ, 2010. — С. 44—46.

38. Заскалета С. Г. Основні тенденції професійної підготовки фахівців в країнах Європейського Союзу / С. Г. Заскалета // Актуальні проблеми сучасної вищої школи у контексті Болонського процесу : матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (Миколаїв, 21–22 травня 2009 р.). — Миколаїв : МДАУ, 2009. — С. 9—12.

39. Заскалета С. Г. Формування соціокультурної компетенції студентів аграрного ВУЗу / С. Г. Заскалета, В. Г. Воєнна // Мова і культура : наукове видання.

— Вип. 12. Том II (127). — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. — С. 137—139.

40. Заскалета С. Г. Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців аграрної галузі / С. Г. Заскалета, В. Г. Воєнна // Лінгвістичні дослідження спеціального тексту : матеріали обласної конференції (Одеса, 25 червня 2008 р.). — Одеса : ОНПУ, 2008. — С. 27—28.

41. Заскалета С. Г. Формування соціокультурної компетенції студентів аграрного ВУЗу / С. Г. Заскалета // Якість підготовки фахівців в умовах інноваційної перебудови української освіти : тези доповідей науково-практичного семінару (Миколаїв, 2007). — Миколаїв : МДАУ, 2007. — С. 3—4.

42. Заскалета С. Г. Впровадження нових технологій в організацію навчального процесу в аграрному університеті на заняттях з іноземної мови / С. Г. Заскалета // Якість підготовки фахівців в умовах інноваційної перебудови української освіти : тези доповідей науково-практичного семінару (Миколаїв, 2007). — Миколаїв : МДАУ, 2007. — С. 13—14.

43. Заскалета С. Г. Активізація навчальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови в умовах реалізації положення Болонської декларації / С. Г. Заскалета // Науковий потенціал України 2006 : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 26–28 березня 2006 р.). — К. : ТОВ «ТК Меганом», 2006. — С. 38—39.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях

44. Zaskaleta Svitlana. The system of professional education of specialists in agrarian industry in the countries of the European Union / S. G. Zaskaleta // European Applied Sciences. — 2014. — № 5. — P. 53—56.

45. Zaskaleta Svitlana. The system of professional education of specialists in agrarian branch: the ways of its modernization / S. G. Zaskaleta // European Applied Sciences. — 2014. — № 6. — P. 25—26.

46. Zaskaleta Svitlana. Training of Specialists in the EU Countries/ S. G. Zaskaleta // European Applied Sciences. — 2014. — № 7. — P. 14—16.

47. Zaskaleta Svitlana. The main trends of professional training of specialists for agrarian industry in Western European countries/ S. G. Zaskaleta // European Applied Sciences. — 2014. — № 9. — P. 16—17.

Статті у зарубіжних збірниках матеріалів конференцій

48. Заскалета С. Г. Система професійної підготовки фахівців аграрної галузі Французької Республіки / С. Г. Заскалета // Zbiór raportów naukowych. «Trendy w społecznej nauce» (29.08.2013 — 31.08.2013). — Gdańsk : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2013. — 108 str. (t. 3). — Str. 92—97.

49. Заскалета С. Г. Співробітництво країн Європейського Союзу у контексті професійної підготовки фахівців / С. Г. Заскалета // Zbiór raportów naukowych. «Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe» (29.01.2013 — 31.01.2013) Część 3/3. — Kraków : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2013. — 184 str. — Str. 116—121.

50. Заскалета С. Г. Розвиток професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Західної Європи / С. Г. Заскалета // Zbiór raportów naukowych. «Perspektywy rozwoju badań naukowych w 21 wieku» (27.02.2013 — 28.02.2013). — Szczecin : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2013. — 72 str. — Str. 48—54.

51. Заскалета С. Г. Система професійної підготовки фахівців аграрної галузі Республіки Польща / С. Г. Заскалета // Zbiór raportów naukowych «Science — od teorii do praktyki» (29.03.2013 — 31.03.2013). — Sopot : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2013. — 144 str. — Str. 74—81.

52. Заскалета С. Г. Система професійної підготовки фахівців аграрної галузі Королівства Данія / С. Г. Заскалета // Zbiór raportów naukowych «Wpływ badań naukowych» (28.04.2013 — 30.04.2013). — Bydgoszcz : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2013. — 108 str. — Str. 52—57.

Праці, що додатково відображають результати дослідження

53. Сисоєва С. О., Заскалета С. Г. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу / С. О. Сисоєва, С. Г. Заскалета. — Миколаїв : Вид-во КП «Миколаївська обласна друкарня», 2009. — 275 с.

54. Сисоєва С. О., Заскалета С. Г. Неперервна професійна освіта у документах Європейського Союзу / С. О. Сисоєва, С. Г. Заскалета. — 2-ге вид., доп. і випр. — Миколаїв : Вид-во КП «Миколаївська обласна друкарня», 2009. — 479 с.

55. Англійська мова : навчальний посібник / [С. Г. Заскалета, О. В. Артюхова, Т. А. Ганніченко та ін.]. — Миколаїв : МДАУ, 2012. — 284 с.

Заскалета С. Г. Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015.

Дисертація містить дослідження провідних тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Проаналізовано проблему професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу у педагогічній теорії. Подано концепцію та науковий тезаурус дослідження тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського Союзу. Здійснено аналіз соціально-економічних умов професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах ЄС. Обґрунтовано класифікацію країн ЄС за подібністю професійної підготовки фахівців аграрної галузі та критерії. Проаналізовано професійну підготовку фахівців аграрної галузі в країнах Західної та Східної Європи, визначено тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі у цих країнах. Здійснено порівняльний аналіз тенденцій професійної підготовки фахівців аграрної галузі в групах країн Європейського Союзу та визначено провідні тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі для всіх країн ЄС. Визначено напрями використання досвіду Європейського Союзу в модернізації професійної

підготовки фахівців аграрної галузі в Україні та перспективні напрями співробітництва України з країнами ЄС щодо аграрної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, тенденції, критерії порівняння, аграрна освіта, Європейський Союз, міжнародне співробітництво, соціально-економічні умови, модернізація національної системи аграрної освіти.

Заскалета С. Г. Тенденции профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского. – Винница, 2015.

Диссертация содержит исследование ведущих тенденций профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза.

Проанализирована проблема профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза в педагогической теории.

Проанализированы базовые понятия исследования тенденций профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза и проведено сравнение содержания этих понятий в европейском и отечественном научном пространстве. Базовые понятия исследования классифицированы по трем группам: которые раскрывают функционирование образовательных систем стран Европейского Союза; которые определяют профессиональную подготовку специалистов в странах Европейского Союза; которые раскрывают специфику профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза.

Осуществлен анализ социально-экономических условий профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах ЕС.

Обоснована классификация стран ЕС (страны Западной Европы и страны Восточной Европы) по сходству профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли. Критериями классификации выбраны: социальный, экономический, политический. К странам Западной Европы отнесены: Дания, Бельгия, Люксембург, Нидерланды, Италия, Ирландия, Испания, Португалия, Греция, Франция, Германия, Великобритания. К странам Восточной Европы относятся: Чехия, Эстония, Латвия, Литва, Венгрия, Польша, Словения, Словакия, Болгария, Румыния.

Проанализирована профессиональная подготовка специалистов аграрной отрасли в странах Западной и Восточной Европы, определены тенденции (общие, особые и специфические) профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в этих странах.

Осуществлен сравнительный анализ профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в группах стран Европейского Союза. Определены общие черты профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах ЕС: сближение обучения с производством с целью соответствия содержания полученной квалификации и специальности экономическим потребностям и перспективам трудоустройства; синхронизация общих тенденций развития общества

с развитием профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли; улучшение международного сотрудничества; расширение горизонтального международного сотрудничества между странами ЕС через межведомственные соглашения, договоры между учреждениями образования и обмен студентами, преподавателями, учеными; поддержка на государственном уровне развития связей между странами Западной Европы и странами Восточной Европы; развитие сотрудничества между международными организациями и учебными заведениями, которые осуществляют профессиональную подготовку специалистов аграрной отрасли.

Определены ведущие тенденции для всех стран ЕС: развитие нормативно-правовой базы профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах ЕС, сотрудничество стран ЕС в профессиональной подготовке специалистов аграрной отрасли и развитии сельских территорий, профессиональная подготовка специалистов аграрной отрасли в странах ЕС в контексте региональных потребностей обеспечения качества сельскохозяйственной продукции и защиты окружающей среды.

Сформулированы направления модернизации профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в Украине с учетом прогрессивного опыта стран ЕС.

Выявлены и систематизированы направления целесообразного применения опыта профессиональной подготовки специалистов аграрной отрасли в странах Европейского Союза в украинском образовательном пространстве.

Выявлены перспективные направления сотрудничества Украины со странами ЕС в профессиональной подготовке специалистов аграрной отрасли: сотрудничество между университетами, участие в международных образовательных и научных программах и проектах, обмен студентами и преподавателями.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, тенденции, критерии сравнения, аграрное образование, Европейский Союз, международное сотрудничество, социально-экономические условия, модернизация национальной системы аграрного образования.

Zaskaleta S. G. Trends of professional training of specialists of agrarian industry in the European Union countries. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University of Vinnytsya, 2015.

The thesis researches main trends of professional education of specialists of agrarian industry in the European Union countries. The problem of professional training of specialists of agrarian industry in the European Union countries in pedagogical theory is analyzed. The concept and scientific thesaurus of the study of trends of professional education of specialists of agrarian industry in the EU countries is proposed. The analysis of the social and economic conditions of professional education of specialists of agricultural industry in the EU is implemented. The classification of the EU countries on the similarity of professional education of specialists of agrarian industry and the criteria for such classification is grounded. Professional education of specialists of agrarian industry in Western and Eastern European countries is analyzed; the trends of professional education

of specialists of agrarian industry in these countries are identified. The comparative analysis of trends in professional education of specialists of agrarian industry of EU countries is implemented resulting in identification of its main trends. The directions of modernization of national system of professional education of specialists of agrarian industry in Ukraine and directions of implementation of the EU experience in professional education of specialist of agrarian industry and the prospective trends of cooperation between Ukraine and the EU countries are defined.

Key words: professional education, trends, criteria of comparison, agrarian education, European Union, international cooperation, social and economic conditions, modernization of national system of agrarian education.

Підп. до друку 17.08.2015. Формат 60×84/16.
Обл.-вид. арк. 1,8. Ум. друк. арк. 1,8.
Тираж 100 прим. Зам. 1708-1.

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.